

БУТТЯ ЛЮДИНИ У ГЛОБАЛЬНОМУ ПРОСТОРИ

Сідоренко С.В. (м. Запоріжжя)

Анотація

В статті дається аналіз буття людини в глобалізованому світі, аналіз глобалізаційних процесів у сучасному світі.

Ключові слова

БУТТЯ ЛЮДИНИ, ГЛОБАЛЬНИЙ ПРОСТІР, ЛЮДИНА, ІНДИВІД, ОСОБИСТІТЬ, УНІКАЛЬНІСТЬ, ГЛОБАЛЬНА ЛЮДИНА.

Вступ

Про унікальність людини з її багатоманітними біологічними, соціальними, культурними, моральними, психологічними рисами говорили і писали з давніх здавен. Античні філософи Сократ і Протагор, пропонуючи плюралістичне трактування буття, дають поштовх до численних варіантів осягнення сутності людини. У контексті категорії становлення вперше спробу збагнення людини через діалектику буття і небуття здійснює Платон, філософський досвід якого активно використовується і в сучасній соціальній філософії.

Епоха середньовіччя розширила античне бачення людини. Так, у поглядах Августина Аврелія виявляється нове розуміння людини, яке базується на пріоритетності духу. Доба Ренесансу тому й починається з продовження теми людини, але її тлумачення виявляється багато в чому відмінним від середньовічного тлумачення і навіть суперечним йому. На зміну середньовічному теоцентризму, в контексті якого Бог стояв у центрі світогляду, приходить антропоцентризм. Поряд з Богом, який формально продовжує бути "хазяїном" – творцем світу, з'являється постать людини, практично "співмірної" з Богом. Представники гуманістичного руху Джотто ді Бондоне, С.Боттічеллі, С.Рафаель, Б.Мікеланджело, Леонардо да Вінчі, Ф.Петрарка, Л.Валла, Б.Телезіо та інші займали позиції своєрідного антропологізму, який поряд з Богом звеличує людину як творця світу культури, обожнює людину як суб'єкта творчої діяльності, зближує її з Богом. Людська діяльність як діяльність принципово творча є одним із центральних моментів антропологізму перших гуманістів. Саме увага до людської діяльності стимулює дослідницький пошук гуманістів у питаннях свободи волі в її відношенні до божественного провидіння. Ранні соціальні утопії (Т. Мор, Т. Кампанелла), пропагували ідеї рівності людей на засадах ліквідації приватної власності та соціально корисного застосування науки.

Мета статті:

- аналіз проблем людини в контексті глобалізованого світу;
- пошуки шляхів оптимізації буття людини.

Обговорення проблеми

Основний зміст понять "людина", "індивід", "особистість", "суспільство" був сформований у філософії Нового часу, що обумовило

специфіку розуміння людини у Всесвіті в контексті натуралізму (Ф.Бекон, Дж.Бруно, Р.Декарт, Г.Галілей), бароко (Г. Лейбніц, Б. Паскаль, Г.Сковорода), класицизму (Ф. Вольтер, Д. Дідро, Й. Гердер, Й. Гете, В.Гумбольдт, Г.Лессінг), романтизму (Ф.Новаліс, Л.Тік, Ф.Шеллінг). Загальнотеоретичні проблеми максимально повно були розроблені в роботах І.Канта, Г.Гегеля, К.Маркса.

Творчість філософів-антропологів Е.Гуссерля, М.Хайдеггера, Г.Маркузе, М. Бубера, Ж.-П. Сартра, Х. Ортега-і-Гассета, Г.Гадамера, М.Фуко, К.Ясперса, А. Камю, А. Гелена, П. Рікера, К.Леві-Строса об'єднана метою пізнати таємницю людини. Відзначаються прогностичністю і демонструють високий рівень теоретичності дослідження О. Больнова, Л. Бінсвангера, Р. Тернера, А. Тойнбі, Б. Рассела, А. Маслоу, Д. Уайта та ін. Поповнили світовий досвід щодо пізнання людини і праці українських вчених, які певною мірою стосувалися проблем самовизначення особи. Ще на початку 60-х років ХХ століття В.Мельников здійснив аналіз філософських категорій, що згодом дозволило адекватно дослідити категоріальні структури свідомості (А.Канарський, В.Іванов) та переорієнтувати методологію історико-філософського українознавства.

Програмне обґрунтування світоглядно-теоретичної переорієнтації було здійснено В.Шинкаруком, який став фундатором традиції, що спрямована на дослідження екзистенціалів людського буття (віра, надія, любов), які знаменують вихід особистості до автентичної комунікації. На початку ХХІ століття особливої актуальності набувають роботи В.Копніна, завдяки якому починає змінюватися акцент філософування – з того, що не залежить від людини й людства, на те, що освоюється особистістю в процесі її життєдіяльності. Важко переоцінити й доробок І.Бичка "Познание и свобода" (М.,1969), в якій зіставлення понять "пізнання" та "свобода" ініціювало міркування щодо творчої природи пізнання і людської свідомості не тільки як відображення, але й як творення світу належного буття. Українські фахівці досліджували також роль людської діяльності у процесі антропогенезу (В.Іванов), ціннісну ієрархію цілепокладання (О.Яценко), технологічний зміст діяльності (М.Тарасенко).

Продовжуючи вітчизняну філософську традицію, значний внесок у збагнення таємниці людини внесли представники сучасної української філософської думки. Проблеми людини у вітчизняній філософії розглядаються з точки зору антропологічних вимірів (В.Табачковський), в контексті докласичної і класичної доби (А.Бичко), відкритої системи спілкування різних типів філософування (Н.Хамітов, Л.Гармаш, С.Крилова), креативно-трансцендуючої духовності (С.Кримський). Комунікативна філософія людини представлена у творах Л.Ситниченко, А.Єрмоленка; проблеми духовності і культури розглядає Є.Бистрицький, І.Бондарчук, Г.Волинка.

Систематизуючи світовий досвід, Б.Головко аналізує проблеми людини з позицій англо-американської і німецької філософської антропології; М.Попович досліджує діалог культури і раціональності, В.Куплін – парадокси історичного буття філософського логосу, Д.Єсипенко – сенс історії та сенс буття особи в контексті категорій "доля", "свобода", "вибір", М.Култаєва – екзистенційні виміри історії філософії.

Соціальний аспект філософії людини розглядає В.Пазенок, який вважає, що "соціальне" сьогодні перетворилося на ключову філософську проблему; В.Андрущенко акцентує увагу на осягненні таїнства соціального, та, зокрема, чинників, які його детермінують; співвідношення діяльності та структури філософського знання досліджує М.Булатов, проблеми глобалізації людини у глобальному світі – В.Вандишев.

Аналізуючи філософський досвід щодо розуміння людини, слід згадати і запорізьких вчених: метафізичні виміри людського буття досліджує В.Воронкова, атрибутивні властивості людини в контексті саморуку універсума – В.Бех; детермінанти оптимізації історичного процесу розвитку суспільства – В.Воловик; ментальність народу – Р.Додонов; ідеологію державотворення – В.Таран; проблеми формування душевної гармонії особистості в залежності від рівня і типу світоглядної свідомості знаходимо в роботах В.Жадька, Л.Кривеги.

Аналіз наукової літератури з проблем людини свідчить, що людина – унікальне творіння природи, суспільства і самої себе. Філософія, розширюючи досягнення різних наукових дисциплін, формує своє, специфічне бачення людини. Питання про феномен людини не є емпіричним, а є концептуальним.

Хто є людина? Так, на думку В.Воронкової: "Людина – це відкрита істота чи система, соціальна якість всіх індивідів, яка визначає метафізичні виміри і детермінанти їх буття" [1;39]. А тому розглянемо це питання, виходячи із сутності категорії "буття". Адже буття, є "щось, осягнуто мною безпосереднім досвідом, який даний мені в повному своєрідстві" [2;163], "буття означає те ж саме, що й присутність...Буття як присутність визначається через час"(Мартін Хайдеггер) [7;186]. Розглядаючи проблему буття, філософія виходить із того, що світ існує. Філософія фіксує не просто існування світу, а більш складний зв'язок всезагального характеру: буття речей, процесів; буття людини у світі людських речей і специфічне людське буття; буття духовного та соціального. Вони разом з усіма їхніми властивостями, особливостями існують і тим самим об'єднуються з усім тим, що існує в світі. За допомогою категорії "буття" здійснюється інтеграція основних ідей, які виділяються в процесі осягнення світу "як цілого": світ є, існує як безмежна та немінуча цілісність; природне і духовне, індивіди і суспільство існують у різних формах; їх різне за формою існування – передумова єдності світу; об'єктивна логіка існування та розвитку світу

породжує сукупну реальну дійсність, яка напередзадана свідомості. Всезагальні зв'язки буття проявляються через зв'язки між одиничними і загальними відношеннями предметів та явищ світу. Цілісний світ – це всезагальна єдність, яка включає в себе різноманітну конкретність і цілісність речей, процесів, станів, організмів, структур, систем, людських індивідів та інше. З існуючою традицією їх можна назвати сущими, а світ в цілому – сущим. Кожне суще – унікальне, неповторне в його внутрішніх і зовнішніх умовах існування. Визначеність сущого характеризує місце і час його індивідуального буття.

Визнання унікальності кожного сущого важливе для вчення про людину, воно націлене на визнання в кожній людині неповторної істоти. Разом із цим пізнання та практика потребують того, щоб будь-яке одиничне явище знаходило місце в системі зв'язків, об'єднувалось у групи, узагальнювалось у всеосяжну цілісність. Визнаючи подібність умов, способів існування одиничних сущих, філософія об'єднує їх у різноманітні групи, яким притаманна загальність форм буття. Серед основних форм буття розрізняються:

1) буття речей (тіл), процесів, які у свою чергу поділяються на буття речей, процесів, стан природи, буття природи як цілого; буття речей і процесів, вироблених людиною;

2) буття людини, яке поділяється на буття людини у світі речей і специфічне людське буття;

3) буття духовного (ідеального), яке існує як індивідуальне духовне і об'єктивне (позаіндивідуальне) духовне;

4) буття соціального, яке ділиться на індивідуальне (буття окремої людини в суспільстві та в історичному процесі) і суспільне буття. Умови цього буття ніколи не відтворюються знову і не залишаються незмінними. Буття – людське, воно заповнено людськими бажаннями, проектами, рішучістю зробити що-небудь, активністю. Отже, категорія “буття людини” вказує процес, який обіймає все людське існування, вказуючи взаємозв'язок, порядок чи ієрархію різноманітних видів, процесів, подій. Через категорію буття світ уявляється як дійсність через єдність природи і людини, матеріального і духовного, об'єктивного і суб'єктивного. Найважливішими формами буття є простір, час, рух, системність, які діалектично пов'язані. Онтологічними вимірами буття являються категорії простору і часу. Простір є формою буття матерії, як тієї сукупності відносин, що відтворюють координацію існуючих об'єктів, їх розташування один відносно одного. На думку В.Воронкової, “простір – це екзистенційний вимір буття людини, її емоцій, станів, переживань, особливого процесу становлення життєвого шляху особистості” [1, 15].

Шлях людського буття у світі – тривалий і неоднозначний. Цей процес можна назвати дисипативним процесом, в якому конкретно-емпіричний досвід здобувається в пізнанні людської сутності. Буття визначає сутність людини, людську природу як універсальну субстанцію.

Буття людини 21 століття визначають процеси глобалізації. За словами К.Г.Юнга сучасна людина: “стоїть на вершині чи на самому краю світу – з прірвою майбутнього перед ним” [2, 25].

Адаптація до нового типу цивілізації, яка народжується в катаклізмах і соціальних суперечностях, супроводжується глибокою кризою майже всіх сфер суспільства, викликаних процесами глобалізації. Глобалізація є дійсно універсальним процесом, який охоплює всі сторони життя, радикально змінюючи їх. Відтак виникає питання про сенс цього складного, багатовимірного явища як запитання про зміст ситуації буття людини в глобальному просторі. Глобальний простір – це сфера, окреслена діяльністю глобального суб'єкта та обумовлена процесами глобалізації.

З кінця 90-х років тема глобалізації належить до числа найбільш проблемних. Насправді глобалізм як доктрина і практика має довгу, майже піввікову історію. Поняття “глобалізація” увійшло у міжнародний та науковий лексикон з кінця 60-х рр. 20 ст. З цього часу глобалізація стає провідною тенденцією світового розвитку: як зазначають західні філософи“, світ вступив у фазу глобальної невизначеності”. Тільки на першому етапі, коли на основі досліджень Раймона Вернона та інших заклався фундамент глобалізму, глобалізм був економічним і політичним феноменом, виникнення якого було зобов'язане необхідністю перерозподілу сфер економічного і політичного впливу в нових реаліях, що утворилися після другої світової війни. Віра у ті обставини, що процеси глобалізації не є звичайним розвитком подій, а є політичною волею, що створює простір для філософських дискусій. В утвердженні складної природи глобалізму немає єдиного підходу: одні вважають, що глобалізм і є сучасна світова система, інші – що світова система переживає добу глобалізації. Через це пошуки найбільш адекватних постановок питань має першочергове значення у плані пошуку відповідей. Безсумнівно те, що глобалізм – це складне соціально-політичне, соціально-економічне, соціокультурне явище. Соціально-політична глобалізація вивчає роль держави та інших суб'єктів міжнародного життя у глобальному світі. Соціально-економічна визначає формування глобальних ринків та стратегії поведінки корпорацій та міжнародних фінансово-економічних інститутів, перспективи формування принципово нових економічних взаємин та типів господарювання. Соціокультурна глобалізація вивчає глибинні зміни у культурних стереотипах у зв'язку з новітніми науково-технічними нововведеннями, перспективами міжкультурного діалогу. Деякі західні вчені надають перевагу економічній глобалізації. Формуванню глобальної економіки сприяли різні фактори: інтеграція фінансових ринків, телекомунікаційна революція, розширення сфери діяльності транснаціональних корпорацій, зростаюче втягнення держав в світову торгівлю, а також в світовий інвестиційний процес та міжнародний розподіл праці.

Виявимо основні проблеми, які несе з собою глобалізація для людства:

- це поглиблення, спричинене стрибкоподібним наростанням нееквівалентного обміну, прірви між розвиненими країнами та рештою світу;
- загрозна деформація фінансово-ринкових механізмів, коли конкуренція перестає бути стимулюючим чинником;
- ажіотажна експансія спекулятивного капіталу – саме спекулятивного, а не виробничо-стимулюючого;
- агресивне, нерівноправне хазяйнування у міжнародній економічній сфері транснаціональних корпорацій, Всесвітньої торгової організації, Міжнародного валютного фонду тощо;
- це також ціла низка екологічних негараздів, проблем, спричинених небажанням одних і неспроможністю інших вкладати гроші в очисні споруди та нові, природозберігаючі технології, що у своїй суті загрожує екологічним колапсом;
- це проблеми антропокультурні: ірраціоналізм міжлюдських стосунків, вихід на передній план не творчих, життєстверджуючих рис людського єства, а рис руйнівних, некрофільських;
- це також заміна у між людських стосунках установок солідарності на культивування необмеженого індивідуалізму та егоїзму, і як результат – ствердження цинічної моралі як страхітливої норми взаємин людей;
- і тут же нерозривно пов'язані із попередніми проблеми соціокультурні: розростання корумпованих режимів; поширення брудних виборчих технологій;
- небувале, лавиноподібне наростання відчуження: від влади, цінностей культури, нормального, незвідного до рольового спілкування тощо [3;86].

Висновки

І як результуюча усього означеного вона наступна. Те, про що знали усі упродовж останніх десятиліть як про окремі соціокультурні риси облаштування буття, як про окремішні, що нібито існують самі по собі проблемні питання знали і говорили, але при цьому гадалося, що воно устаткується якимось само собою. Антропологічна криза є дійсною прикметною рисою планетарного буття. Йдеться про цілу низку аспектів кризи людської самоідентифікації, у центрі якої стоїть катастрофічне наростання дефіциту гуманності у самих підвалинах цивілізації – стосунках між людьми, що виражає розвиток людини, її інтелекту, розумових і моральних якостей. Людина сучасного суспільства відчуває себе немов би “запрограмованою” у всіх суттєвих вимірах своєї сутності, але в той же час вона ясно відчуває, що не бере участі в суспільних визначеннях всієї повноти свого особистого буття. Н.Аббаньяно, констатує тривогу філософії за долю сучасної цивілізації та цінностей, на яких вона ґрунтується, вважає, що тільки екзистенціалізм в його

позитивному варіанті може сприяти формуванню у людей відчуття впевненості, тим самим схилити їх до пошуку в кожній області ефективних засобів вирішення порушених сьогоднішнім часом смисложиттєвих проблем [4, 156]. Це передбачає переосмислення природи і внутрішньої сутності глобалізму, розуміння його як всезагального культурного явища. Це досягається за рахунок висвітлення культурного підтексту, культурної сутності сучасних техніко-технологічних процесів, дослідження протистояння глобалізму і культури.

Перспективи подальшого наукового дослідження – аналіз феноменів «глобальна людина»; «глобальне суспільство», «глобальна свідомість»; «глобалізований світ».

Джерела

1. Валентина Воронкова. Метафізичні виміри людського буття (проблеми людини на зламі тисячоліть) – Запоріжжя: Видавництво “Павел”, 2000.

2. Это человек: Антология / Сост., вступ. Ст. П.С.Гуревича. – М.: Высш. шк., 1995. – 320 с.

3. Андрос Є.І. Всезагальне та індивідуальне у культурі за умов глобалізації // Збірник наукових статей – К.: Видавництво “ПАРАН”, 2003.

4. Ільїн В.В. Національно-духовне в контексті раціонально-глобального // Збірник наукових статей – К.: Видавництво “ПАРАН”, 2003.

5. Назарук А.В. Этика глобализирующегося общества – М.: “Директмедиа Паблшинг”, 2002 – 381 с.

6. Рубанець О.М. Глобалізм і культура: проблема протистояння // Збірник наукових статей – К.: Видавництво “ПАРАН”, 2003.

7. Філософія: Навчальний повібник / І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко та ін.; За ред. І.Ф.Надольного. – К.: Вікар, 1997. – 584с.

Стаття надійшла 14.02.2005 р.